

Artikel införd i Tidningen Land Lantbruk nr 42, 12 oktober 2007 med titeln:

Kretslopp är jordbrukets framtid-

Jordbruket - grunden för östersjöregionens framtid

Jordbruket är jämte skogbruket vår viktigaste förnyelsebara resurs. Av luft, vatten och jordens mineraler skapas med solljuset som drivkälla vår försörjning av mat, kläder och andra för vår existens grundläggande nyttigheter. Här i norden var under gångna tider slätterjordbruket den dominerande odlingsformen. Ängsmarken gav foder till djuren som i sin tur via djurens vintergödsel kunde ge gödsel åkermarken där brödsäden kunde odlas. Den kultiverade äng med dess mångfald av växter, buskar och träd var åkers moder. Under slutet av 1700 talet ökade befolkningen i landet. Produktionen från slätterjordbruket räckte inte till att mätta alla. Ängsmarken kunde ej regenerera tillräcklig näring, marken utarmades. Nya brukningsmetoder utvecklades ur krisen och situationen vände under 1800 talet med en flerdubbling av jordbruksproduktionen. Tekniska framsteg, nya grödor och framför allt kvävefixerande baljväxter och kretslopp var grunden för en agrar revolution långt innan konstgödsel och bekämpningsmedel introducerades. Mer foder till djuren gav mer kött och mjölk och samtidigt mer gödsel tillbaka till marken som gav allt större större skördar. Växtföljdsjordbruket bredda ut sig på den tidigare utarmade ängsmarken. Denna gröna jorden växte. Vi klarade av att försörja landet med mat åt en befolkning som trots utvandringen ökade från 2 miljoner människor till 7 miljoner på etthundrafemtio år. Sverige blev till och med nettoexportör av livsmedel samtidigt som man som mest också försörjde 700 000 hästar med foder innan traktorerna och användning av fossila drivmedel infördes i jordbruket.

Efter 1950 gjorde jordbruket nästa stora språng, matproduktionen ökade ytterligare. Skördarna ökade fram till millennieskiftet med i storleksordningen 60 % samtidigt som jordbruket kunde minska arbetsinsatsen från att ca 25 % av befolkningen arbetande i jordbruket till dagens ca 2%. Teknikutvecklingen och kunnandet i jordbruket gjorde detta möjligt. Men som vi också vet skedde detta till priset av en hård strukturrationalisering med allt större gårdar och en specialisering som en också ökande beroende av externa resurser som fossil energi, handelsgödsel, bekämpningsmedel och också med tilltagande miljöproblem som följd. Det senare började att uppmärksammas allt mer från 1980-talet och framåt och betydande ansträngningar görs nu för att komma tillrätta med problemen. Nu står vi inför nästa stora utmaning. Att med bibehållen produktionsförmåga klara av miljö och resursfrågorna.

Praktiken visar att det är möjligt. Det av EU och ett antal östersjöländer, däribland Finland, Sverige och Polen finansierade forskningsprojektet BERAS (Baltic Ecological Recycling Agriculture and Society) visar hur utsläppen av kväve och fosfor radikalt skulle kunna minska om man nu satsade på ett ekologiskt kretslopps jordbruk som klarar sig utan konstgödsel, importerade proteinfoder och kemiska bekämpningsmedel. Typgårdar i samtliga åtta EU – länder runt Östersjön har studerats. De olika leden i livsmedelskedjan har också undersökts och där fallstudier i de olika länderna visar hur närhet kan skapas mellan produktion och konsumtion med lokal förädling, kortare transporter och lokala kretslopp. Nästa fas i projektet är inriktat på omlägningsstudier, där själva omlägningsprocessen från konventionellt jordbruk till ekologiskt kretslopps jordbruk kommer följas på verkliga gårdar och livsmedelssystem i Östersjöländerna. Konsekvenserna för miljö, ekonomi i samhälle

kommer här studeras och vad för insatser som krävs från det övriga samhället för att gynna en sådan utveckling.

Miljöministerarna runt Östersjön möts i Krakow senare i höst för att besluta om åtgärder för Östersjön. Vi hoppas att man då också använder sig av de resultat som framkommit. Då kan steg tas mot att vision blir verklighet. Vad som krävs är en väl genomtänkt ny kretsloppsriktad jordbrukspolitik, som också tryggar jordbrukets långsiktiga bärkraft och lönsamhet. Detta är nödvändigt inte bara av hänsyn till Östersjön utan också som en del av klimatpolitiken. Jordbruket är jämte skogsbruket vår viktigaste källa till förnybara råvaror. Men det förutsätter att de areella näringarnas beroende av fossila energikällor, bl.a. för handelsgödsel radikalt minskar och att vi odlar eget proteinfoder istället för att importera sojaprotein som bidrar till den globala avskogningen och betydande emissioner av växthusgaser. Med ett konstruktivt samarbete mellan politiker och näring kan jordbruket få en avgörande betydelse för att säkerställa en ekonomiskt och ekologiskt uthållig utveckling. Det vore glädjande att se östersjöländerna gå i spetsen för en sådan utveckling med Sverige i täten.

Kommentar den 27 december 2007. En sammanfattning från mötet i Krakow finns på miljödepartementets hemsida (<http://justitie.regeringen.se/sb/d/3830/a/92174>)

Ny HELCOM Aktionsplan för Östersjön

Helsingforskommissionen HELCOM kom vid ministermötet i Krakow torsdagen den 15:e november 2007 överens om en ny aktionsplan för Östersjön; the Baltic Sea Action Plan. Det övergripande målet för aktionsplanen är att Östersjön ska vara i god ekologisk status 2021.

Vid miljöministermötet beslutades att utsläppsminskningar ska göras och målet nås genom nationella åtgärdsprogram inom fyra prioriterade områden:

- Övergödning
- Farliga ämnen
- Biologisk mångfald
- Sjöfartens miljöproblem

Ett åtgärdsprogram ska fastställas 2010 och åtgärderna i aktionsplanen ska vara införda 2016.

Sveriges miljömister framförde i sitt tal nödvändigheten av drastiskt minska tillförseln och användningen av gödningsmedel i jordbruket och särskilt minska näringsbelastningen i den intensiva djurhållningen:

“Changes in manure handling and fertilization practices to drastically reduce agricultural inputs.

- A revision of Annex III of the Convention to reduce the nutrient load from agriculture. Identification of individual pollution Hot Spots such as major animal farms, where actions should be prioritized.”

Här tydliggjordes att huvudproblemet är den intensiva djurhållningen i vissa områden (Hot Spots) och som måste identifieras och åtgärdas samt att tillförsel av växtnäring (kväve och fosfor) måste minska. Själva systemfelet med linjära växtnäringsflöden som orsaken till för stor växtnäringsstillförsel samt nödvändigheten av behovet av en grundläggande

systemförändring med kretslopp och en integrering av växtodling och djurhållning nämndes inte. Informationen om dessa resultat från BERAS-projektet synes ej ha beaktats tillräckligt. Detta trots uppvaktningar och presentationer av BERAS projektets resultat för miljö och jordbruksministerier i samtliga EU-länder runt Östersjön samt för miljökommissionen i Bryssel under det senaste året.

Varje land har nu fått ett beting för hur mycket utsläppen av närsalter till Östersjön skall minska. Den totala minskningen ska vara 15 000 ton fosfor per år och 135 000 ton kväve per år. Mötet kom även överens om en bördefördelning mellan länderna som bland annat innebär att Sverige skall minska sina utsläpp med 290 ton fosfor och 21 000 ton kväve. Hur dessa målsättningar skall förverkligas är ännu mycket oklart. Det är inte bara på extrema så kallade "industrial farms" växtnäringsöverskotten är för stora. Överskotten av växtnäring är för stora på de allra flesta djurgårdar trots att formellt uppfyller EUs regelsystem. Regler som nitratdirektivet samt de djurtäthetsregler som tillämpas i Sverige (och som framhålles som förebild) tillåter alltför höga belastningar. Dessa regler behöva stegvis ändras så att vi får ett effektivt återutnyttjande av växtnäringen i stallgödseln baserad på en balans mellan växtodling och djurhållning på alla gårdar eller gårdar i samverkan inom Östersjöregionen. Östersjöns miljösituation ställer här ännu högre krav på jordbruket än i övriga länder i Europa.

Artur Granstedt

Artur Granstedt, Docent Sveriges Lantbruksuniversitet, koordinator EU-projektet BERAS,
artur.granstedt@jdb.se
EU-projektet BERAS <http://www.jdb.se/beras/>